

REFERENDUMS, SOCIAL PROCESSES AND SOCIAL CHANGE

Abstract: The specificity, qualitative definition of social processes depends on what area or public phenomenon stems from its nature. From this point of view, social processes are divided into: economic, political, managerial, ideological, scientific, aesthetic, domestic, sports, etc. All these processes can be related to holding referendums. The political history of the world shows large referendums that regulate public processes in terms of quantity and quality. Such referendums are creating new states in the world; the self-determination of individual countries forming the former USSR and the FYROM; rejection of apartheid as a political regime; the establishment of new democratic constitutions; consolidation and internal socio-political reforms in a number of countries around the world, etc. In addition, the referendum is a catalyst for social change: direct democracy, referendums have played a major role in establishing a new democratic system and in launching radical changes in the countries of eastern Europe. They have largely altered the state of the political system in their respective countries.

Author information:

Ivan Ivanov

PhD student

✉ ivan.2000@gmail.com

🌐 Bulgaria

Keywords:

Referendum, social processes, social change, social-political reforms

Референдумът като правно-политически инструмент на демокрация се свързва с протичане на демократичните процеси и социалната промяна.

Референдум и социални процеси

Социалните процеси са [1, с.365-366] са съвкупност, единство от социални изменения в дадено направление, засягащи интересите на големи групи от хора.

От съдържателно гледище в основата на всеки социален процес стои определена обществена дейност. От своя страна тя е производство на материални и духовни блага или на тяхното потребление, както и изменение на обществените отношения и структури.

Особеността, качествената определеност на социалните процеси зависи от това, каква област или обществено явление произтича неговата същност. От тази гледна точка социалните процеси се делят на: икономически, политически, управленски, идеологически, научни, естетически, битови, спортни и т.н.

Например, Възрожденския процес в България XVIII-XIX в. засягайки радикално изменението на икономическите, религиозните, образователните, държавно-управленските и властнически отношения, прерастването на българската народност в нация и формирането на съответното етнонационално съзнание и пр.

Всеки политически процес се характеризира с определена скорост. Тя зависи от дълбочината и броя на измененията, които се извършват за единица време, взети в тяхната верижна подреденост. Заедно с обществения напредък социалните процеси се интензифицират. Хората създават все повече материални и духовни блага, акумулират все повече ценности, повишават своето културно ниво, интереси и потребности в индивидуалния си живот, стават участници и свидетели на все повече социални събития, промени и процеси. Оттук и появата на определен етап на нарастващ недостиг и разгръщане на заложите, така и за осъществяване на замислите, желанията и целите на хората.

Референдумите като обуславящи социалните процеси се осъществяват от определени социални общности, те изпъкват като техни движещи сили. Обикновено те предполагат преодоляване на инертни и съпротивителни сили, борба за решаване на съответни противоречия.

Референдумът като катализатор на социалната промяна

Демокрацията е сложен политически процес, при който едни събития го забавят, а други го ускоряват. Определено може да се каже, че референдумите са от втория вид и представляват катализатори за демокрацията.

За установяването на нов демократичен строй и даване старт на радикалните промени в страните от Източна Европа голяма роля изигра и пряката демокрация, референдумите. Те в значителна степен измениха състоянието на политическата система в съответните държави. По отношение на параметрите на тези промени може да се каже следното: обхватът им засяга цялостното преустройство на обществената система; сферата им на проявление е най-вече политическа, но в същото време тя влече след себе си и социални, организационни, технологични, икономически, ценностни и други промени, в прогресивна за обществото посока. Носители на социалната промяна са различни групи, социални обединения и партии, като движещи сили.

Освен в посочените страни, фактор за започване на радикални промени бе референдумът в различни страни от Африканския и Южно-Американски континенти.

Посредством референдуми бяха създадени нови държави в света, например Андора, Еритрея и др.; самоопределиха се като самостоятелни други такива, излизайки от състава на Съюзът на съветските социалистически републики (СССР) и Социалистическа федеративна република Югославия (СФРЮ); формираха се и продължават да се формират Европейския съюз и Европейското икономическо пространство; отхвърлен бе апартейдът в Южноафриканската република (ЮАР); проведеха се вътрешно-политически реформи; утвърдиха се нови конституции и др.

Следва по-подробно да се разкаже за някои от тях:

Създаване на нови държави в света.

На референдум от 14.03.1993 г. **Андора** стана независима държава, приемайки нова конституция, гарантираща ѝ пълна независимост. Страната получи абсолютен суверенитет за първи път в своята седемвековна история. През месец май 1993 г. се проведе референдум за независимост на **Еритрея** от Етиопия. В него участваха 500 хил. души в страната и 300 хил. извън нея. Така тя стана 520-та държава на Африканския континент.

Самоопределяне на отделни държави, влизащи в състава на бившите СССР и СФРЮ.

Мощните процеси на демократизацията в тези страни импулсираха стремеж на федералните републики към самостоятелност. В **бивша Югославия** чрез референдум се отделиха през 1991 г. **Словения, Хърватия и Македония**. През 1992 г. **Черна гора** даде вот за обединение със Сърбия, но на 21 май 2006 г. черногорци гласуваха за отделяне на страната от този съюз. В **бившия СССР** протекоха също така сложни лавинообразни процеси за независимост на съставните му републики. В повечето случаи борбата за автономия мина през национални референдуми. Например, през 1881 **Украйна** се отдели от СССР. През 1992 г. това направи и **Татарстан** като по този начин лиши Русия от богатия на петрол район край Волга и пое както контрола върху управлението си, така и контрола на ресурсите си. **Молдова** отстоя своята независимост чрез национален референдум през 1993 г. Отцепилата се преди повече от десетилетие с кървава война бивша сръбска провинция **Косово** септември 2012 г. получава статут на напълно суверенна държава.

Отхвърляне на апартейда като политически режим.

На 17.03.1992 г. 70% от белите гласоподаватели в ЮАР подкрепиха реформата на президента Де Клерк за премахване на апартейда. Така бе открита възможността чернокожото 27 млн. мнозинство да управлява в лицето на Нелсън Мандела.

Утвърждаване на нови демократични конституции.

През същия период на мащабна социална промяна новите, демократично избрани политически елити не се поколебаха да използват референдума като мощен фактор, бележещ началото на трансформациите в съответните държави. Например, нови демократични

конституции бяха утвърдени чрез референдуми в **Естония** през 1992 г. и в **Русия** (конституционен проект на Борис Елцин), през декември 1992 г. През 1998 г. чрез всенароден референдум бе одобрена и новата конституция на **Албания**, въпреки бойкота на опозицията начело със Сали Бериша. На практика от всички бивши социалистически страни само в България новата, демократична конституция не бе гласувана на национален референдум, за което следва анализ по-нататък в дисертацията.

Чрез референдуми се утвърдиха и вътрешни социално-политически реформи в редица държави по света.

В **Беларус** такъв бе проведен през месец май 1992 г., за разпускане на държавния съвет. По същото време в **Литва** пропадна референдум за създаване на президентска институция в американски стил. Но през следващия месец литовците гласуваха за изтегляне на екс-съветската армия от страната им до края на годината. През месец август 1993 г. в **Азербейджан** отново чрез референдум азерите отхвърлиха президента Елчибей с 90% от гласувалите. Референдуми по вътрешнополитически въпроси за разглеждания период бяха проведени в **Перу, Панама, Уругвай, Ирландия, Канада**. През месец март 2000 г. чрез референдум бяха подкрепени реформите на президента Леонид Кучма, а в Италия през месец май същата година се провали подобен референдум поради нежеланието на италианците да гласуват.

Какви **обобщения и изводи** могат да се направят от посочените данни?

1. В края на ХХ век светът навлезе в „третата вълна на демокрацията“ [3], отбелязваща на тоталитарните държави в Източна Европа и започване на радикални трансформации в тях., които в повечето случаи са „белязани“ от референдуми. Началото на демократичния процес в тези страни започва своя път с всенародно одобрение на посоката, по която ще се развива обществото. В България това не беше така и анализът на този факт предстои да бъде развит във Втора глава на дисертацията.

2. Социалните промени са гарантирани чрез заявената обща воля, което е катализатор на демократичния процес, тъй като е налице повишена лична отговорност. Тази отговорност се изразява в моралния ангажимент на всеки човек в посочените държави да участва съзнателно в изграждането на новото общество, съобразно заявените претенции в референдума, в какво общество иска да живее. Така чрез референдумите се мобилизира огромният потенциал на демократично настроените нации с оглед поставената пред тях крайна цел – изграждането на новото демократично общество.

3. В България за посочения период следва да се отбележи липсата на национални референдуми, които може да се каже, че са стратегически за страната: пропуснати бяха възможностите за утвърждаване на новата Конституция от 1991 г.; не се проведе и референдум за формата на държавно управление, задължителен при смяна на политическата система. При очевидното забавяне на реформите и съмнение за тяхната ефективност в този период, а също и не по-късно би могло да се проведе полиреферендум по няколко важни въпроса, така както бе направено в Украйна, например. Не са проведени и референдуми за присъединяването на Република България към НАТО и Европейския съюз, тъй като става въпрос за отдаване на държавен суверенитет. И това трябваше да стане не само защото „другите правят така, хайде и ние да си организираме референдум“. Тези въпроси следваше да бъдат поставени на всенародно обсъждане, за да бъде спазена в своята пълнота Конституцията на РБ, в която пише [2, чл.1, ал. 2]: „Цялата държавна власт произтича от народа. Тя се осъществява от него непосредствено и чрез органите предвидени в тази Конституция.“ А по-нататък е [2, чл.3]: „Никоя част от народа, политическа или друга организация, държавна институция или отделна личност не може да си присвоява осъществяването на народния суверенитет“.

References:

1. Entsiklopedichen rechnik po sotsiologia, izd. BAN, pod sastavitelstvoto i redaktorstvoto na chl. kor. prof. d-r Stoyan Mihaylov, Sofia, 1996
2. Konstitutsia na Republika Bulgaria, chl.1, al. 2, 1991
3. Huntington, S., Political order in Changing Societies, Yale, 1968